

Janko Kráľ: Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Janko Kráľ

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Janko Kráľ

Digitalizátor: Michal Garaj, Viera Studeničová, Miriam Mládková, Peter Krško, Martin Droppa, Pavol Tóth, Janka Kršková, Gabriela Matejová, Róbert Zvonár, Renáta Klimová, Michal Greguška, Martina Červenková, Andrea Minichová, Jozef Sedláček

Copyright © 2008 Zlatý fond denníka SME

O diele

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko – romantická balada Janka Kráľa, prvýkrát publikovaná v almanachu *Nitrah* roku 1844. Je to jedna z najznámejších balád v slovenskej literatúre a jedno z esteticky najhodnotnejších Kráľových diel.

Balada je adaptáciou tradovaného rozprávkového motívu zakliatej panny. Baladu Janka Kráľa možno chápať ako tragickú udalosť znázornenú na lyrickom priestore, ale zároveň aj ako baladický prepis ľudovej povesti. Divný Janko v túžbe vyslobodiť zakliatu pannu sa zmámený jej čarom, tak ako mnoho iných pred ním, vrhá pod rúškom noci do Váhu a tragicky v ňom hynie.

Tragickosť spočíva i vo zvláštnej psychike protagonistu, podmienenej jeho konfliktom s reálnym svetom. Tradovaný námet je básnikovi východiskom pre vykreslenie subjektu, ktorý sa neuspokojuje so zaužívanými normami, aktivizuje sa proti konvenciám a zlu. Tragickosť pritom nie je determinovaná len riadením tajomných živlov alebo osudovosti, ale je obsiahnutá v samotnej psychike človeka, v nerovnom boji človeka proti nepreniknuteľným prekážkam, resp. v porušení morálnych pravidiel. Autor tak vytvára dramatický obraz subjektu, nepokojného a nespokojného so sebou i predmetným svetom, túžiaceho po novom svete a v tejto túžbe tragicky sa deštruujúceho, čo možno považovať za náznak autoštylizácie. Postava epického hrdinu Janka sa prepleťá s priamym obrazom básnika hovoriacim o sebe v 1. osobe, akoby táto postava bola krycím pomenovaním pre pravého hrdinu, ktorým je sám autor – ide teda o zvláštny epizujúci spôsob autoštylizácie.

V úvode sa objavuje lyrický obraz psychiky zmietanej nepokojom, chimérami a rozorvanosťou, ktorá kontrastuje s idylickým obrazom slovenskej prírody a ľudu, bukolicky uvedeným pastierikom. Temná protagonistova psychika sa premieta do motívického okruhu noci. Baladickosť u Kráľa však nespočíva len v sujete, ale je prítomná aj v navodení baladickéj atmosféry, v deskripciách, digresióch i funkčnom využití prírodnej symboliky a obraznosti. V závere prometeovský hrdina, usilujúci sa zmeniť chod sveta, posmrtné splynie s prírodným prostredím. Nepokojné dieťa tohto idylického prostredia sa doň napokon vracia, večný boj medzi idylou a tragickosťou tak končí a nastoľuje sa pokojné zmierenie s chodom sveta, vyrovnanosť a pokora.

Literatúra

KRAUS, Cyril: *Slovenská romantická balada*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1966.

KLÁTIK, Zlatko: Typ Kráľovej balady. In: *Slovenská literatúra*, roč. 21, 1974, s. 342 – 355.

BRTÁŇ, Rudolf: Janko Kráľ a ľudová tradícia. In: *Literárny archív* 5. Martin : Matica slovenská, 1968, s. 147 – 187.

KLÁTIK, Zlatko: O sémanticko-štylistickej viacplánovosti balady Janka Kráľa. In: *Slovenská literatúra*, roč. 23, 1976, s. 300 – 311.

Autor: Ústav slovenskej literatúry SAV [<http://uslit.savba.sk>]

Tento text možno použiť len na študijné účely. Viac informácií [<http://zlatyfond.sme.sk/dokument/autorske-prava/>]

Tento súbor podlieha licencií \Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 2.5 License\. Viac informácií na <http://zlatyfond.sme.sk/dokument/autorske-prava/>

Obsah

Pôvodná publikácia	1
Zakliata panna vo Váhu a divný Janko	8

Pôvodná publikácia

Janko Kráľ. *Súborné dielo*. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. Bratislava. 1959. 742.
 . Ondrej. Mrlián. Šéfredaktor. . Jozef. Felix. Zodpovedný redaktor. . Zlata. Maderová.
 Technická redaktorka. . Elena. Chorvátová. Redigovanie. . Daniel. Šulc. Redigovanie.

Bibliografické poznámky

Úvod k poznámkovej časti I. vydania Súborného diela Janka Kráľa z roku 1952

Toto prvé súborné vydanie básnického diela Janka Kráľa, vždy obdivovaného básnika romantickej školy Štúrovej, vzniklo na základe mojej analytickej štúdie „*Básnik Janko Kráľ a jeho Dráma sveta*“ (Turč. Sv. Martin 1948, strán 253), ktorá podáva rozbor celej dosiaľ prístupnej rukopisnej pozostalosti básnikovej a básní, dosiaľ uverejnených. Odpovedá na celý rad otázok, ktoré neboli vyriešené. Bola to najprv otázka časového vzniku rukopisov a prepisov, ďalej otázka vnútornej súvislosti zdanlive nesúvisiacich zlomkov, ktoré literárni skúmatelia z času na čas uverejňovali. Konečne, šlo tu o určenie literárneho a ideového vývinu básnikovho. Pre nemožnosť vniknúť do jeho celého diela uspokojovala sa literárna história označovať jeho charakter tak ako jeho vrstovníci menom „divný Janko“, čo bolo iste málo na taký zložitý zjav, ako bol Janko Kráľ. Odpovede na tieto otázky si vyžiadali podrobný výskum rukopisov, ich druhové i tematické roztriedenie. Preto tieto poznámky nebudú opakovat' všetky tam uvedené objasnenia, ale len to, čo potvrdzuje autentičnosť a správnosť textov, ich významové odchýlky v jednotlivých redakciách a rukopisoch, dosiaľ známe varianty a fragmenty, odchýlky medzi rukopisom a pretlačkami alebo prepismi a iné dôvody, legalizujúce príslušný text. Jednako zostane ešte dosť otázok, ktoré nebudú definitívne vyriešené. Priatelia Janka Kráľa odpisovali básne z jeho rukopisov, alebo dostávali od neho rukopisy, ktoré sa po rokoch dostávali do tlače, pričom redaktor menil ich text. Niektorý takýto rukopis sa zachoval, ale niektorý nie. Text takéhoto rukopisu musíme prijať len z odtlačku, redaktorom upraveného. Treba vziať do úvahy aj tú okolnosť, že rukopisy, písané ešte fonetickým pravopisom štúrovským, museli redaktori 60. a 70. rokov prepisovať do nového pravopisu. Okrem toho Janko Kráľ sám menil svoj text, kedykoľvek ho prepisoval, prebásňoval svoje básne ešte po rokoch, ba, ako sám hovorí, spamäti „odpisoval“ svoje básne, aby mohol vyhovieť žiadosti redaktora o príspevky. Tak vznikli tak odchýlné varianty, že ich môžeme pokladať za nové básne.

Postup pri určovaní textov bude sa opierať 1. o básne, autorom redigované a zverejnené za jeho života, 2. o básne, zachované v pôvodných rukopisoch autorových, 3. o básne, zachované v takzvanom Páterovskom sborníku, ktorý je verným prepisom z rukopisov autorových a z almanachu Nitra a Orol tatranský, 4. o básne z iných prepisov a pretlačkov, autorom neredigovaných. O tom, ako redaktori opravovali básnikov text, svedčí výrazne to, že sám básnik musel protestovať proti takým opravám a porušovaniu svojho textu. Pre úspornosť a stručnosť budeme pôvodný rukopis autorov označovať skratkou *R*, prepisy v Páterovskom sborníku skratkou *Ps*, prvé knižné vydanie básní Janka Kráľa, vydané Jarosl. Vlčkom roku 1893 v Turč. Sv. Martine, budeme označovať značkou *V-1*, druhý, tiež Vlčkom redigovaný výber pod názvom *Balady a piesne* v Čítaní študujúcej mládeže slovenskej z roku 1923 značkou *V-2* a konečne výbor dr. Stanislava Mečiara pod názvom *Neznáme básne* z roku 1938 značkou *Ňb*.

Obsah tohto súborného vydania budú teda tvoriť texty: 1. zverejnené za života autorovho v

rokoch 1844—1876, 2. texty podľa rukopisej pozostalosti a 3. texty podľa prepisov v Ps a podľa iných prepisov. Rozličné pretlačky jeho básní či z rukopisov, či prevzaté z časopisov rokov 1844 — 1848, zavážia pri výbere textu a pri jeho zhodnoverní len na druhom mieste, lebo základom zostanú básne, Jankom Kráľom poslané redakcii, a jeho vlastný rukopis. Texty, ktoré si takto nebudeme môcť overiť, musíme prevziať v takej forme, v akej vyšli. Vlček vo vydaní z roku 1893 chcel si počínať kriticky. Svoj postup charakterizoval takto: „Na texte básnikovom, okrem terajších spisovných foriem a tu i tam nepatrnej formálnej drobnosti, nemenil som nič. Kde od známych tlačených básní ukazuje sa odchýlka, tam je buď podľa rukopisu v Sborníku, alebo podľa vernejšieho uverejnenia staršieho.“ Je to postup, ktorý v podstate je smerodatný i pre toto súborné vydanie. Lenže Vlček menil, a neboli to len formálne drobnosti. Nielenže menil slovosled a na každom mieste prekladal spojku „ale“ z druhého miesta na prvé, všade, kde sa dalo, zaviedol zvrtné zámeno, ale zmenil i slovo, rým. I keď sú opravy Vlčkove už zaužívané, jednako vrátime sa k pôvodným textom a v poznámkach vyznačíme na príslušných miestach tieto opravy. Odchýlky v interpunkcii a odchýlky medzi pravopisom fonetickým a dnešným nebudem uvádzať pre ich rozsiahlosť, početnosť, okrem tých prípadov, kde zmena interpunkcie a zmeny pravopisu menili zmysel vety alebo slova.

Pravopis Kráľových básní je háklivou otázkou len natoľko, nakoľko čítanie jeho fonetického písania môže viesť k nezhodám významu slova (napr. plot — plod, biť — byť). Chyby, ktoré by takto mohli vzniknúť, môžu byť však len zriedkavé, lebo kontext nedovoľuje dvojaký výklad. Ináč fonetický pravopis Kráľov je nedôsledný, najmä v rukopisoch. Ba i čistopisy Kráľove, pripravené pre tlač, Hurban pri redigovaní almanachu Nitra opravoval. Menil každé Kráľovo „ako“ na „jako“, alebo vypúšťal spoluhlásky zo skupín ako „šťastný“ a prepisoval na „šťasný“. Interpunkcia Kráľova je tiež neistá, ba v konceptoch ju temer vynechával. Pri improvizáčnej metóde svojej tvorby nestačil zastavovať sa pri členení viet. Vypomáhal si veľmi často pomlčkami, a to na konci veršov práve tak, ako uprostred nich. Pri emfatických vetách a slovách kládol veľmi často výkričníky, a to aj tam, kde podľa zmyslu by patril otáznik. Vlček opravoval a dopĺňal Kráľovu interpunkciu. Mečiar, vydávajúc priamo a verne pravopisne podľa rukopisov takzvané *Neznáme básne*, tiež dopĺňal interpunkciu na miestach, kde sa obával, že by zmysel nebol celkom jasný. Keďže naše vydanie má byť zdrojom a predlohou budúcich čitateľských vydaní, nemôžeme sa zaobísť bez toho, aby sme neúplnú interpunkciu nedoplňali. Bude sa to týkať len prepisov z rukopisných konceptov.

Prepis fonetickým pravopisom písaných textov Kráľových do súčasnej normy sa v tomto vydaní opiera jednak o rukopisy, jednak o autorizované tlače jeho básní. Úpravy jednotlivých redaktorov pri pretláčaní jeho básní beriem do úvahy len vtedy, keď nemám pre ne príslušný rukopis. Pri prepise do dnešnej normy vznikajú niektoré ťažkosti, najmä v rýmoch. Preto bolo treba ponechať napr. sing. neut. vo forme „znamenía“, „spasenia“ (čo je liptovský nárečový úzus) niekde bezo zmeny pre rým. Inak som prepisoval tento tvar na „znamenie“, „spasenie“, keď išlo podľa súvisu o sing. neutra. Prepis do dnešnej normy je inak ľahký, lebo Štúr vzal za základ spisovnej reči živú ľudovú reč, ktorá sa za sto rokov temer nezmenila. Až do roku 1918 škola a mestský živel mali na ľudovú výslovnosť nepatrný vplyv. Nemohli mať, lebo slovenských škôl a mestského slovenského živlu bolo tak nepatrné percento, že nezavážili. Preto fonetika básní Janka Kráľa zodpovedá i dnes fonetike živej spisovnej reči, hoci je podfarbená liptovským nárečím. Pri prepise spravoval som sa dôsledne pravidlom: zachovať v každom prípade slovo v jeho zvukovej podobe, meniac len to, čo vyžaduje dnešná pravopisná norma, zachovať v každom prípade i poriadok slov vo vete. Výnimky z tohto pravidla mohli vzniknúť len pri prepise zle čitateľného miesta v rukopise a tam, kde pre metrum bolo treba doplniť v rýchlosti zrejme vynechanú sponu „je“, alebo zámeno „sa“ a

pod. Takýchto miest je však veľmi málo.

Bolo by možné vyčítať, že dôsledným prepisom do dnešnej normy strácajú Kráľove verše zvukovú osobitosť. Napr. prepisovanie „*dad'e*“ na *dakde*, „*delako*“ na *d'aleko*, „*ktoruo*“ na *ktoré*, „*luna*“ na *vlna*, „*luňeňja*“ na *vlnenie*, „*dobrje sa*“ na *dobré sú*, „*videu*“ na *videl*, „*šťastja*“ na *šťastie* a pod. Prepisoval som tieto tvary do dnešnej normy, ako ich prepisoval už i Janko Kráľ, keď písal do Sokola alebo Orla v 60. a 70. rokoch, ako ich prepisoval J. Vlček. Kráľova poézia nemôže mať charakter nárečovej exkluzívnosti, zvukových zvláštností, vzniklých neistotou v otázkach normy pri utváraní dnešnej literárnej reči, lebo je to poézia základného, ústredného významu vo vývine slovenskej literatúry. Jej vtedajšie zvukové zvláštnosti nie sú jej podstatnou zložkou. Vlček napr. rád ponechával tvar „*peknô*“ namiesto *pekné*, ale aj inde koncedoval niečo v prospech Kráľovej pôvodnej fonetiky. No nerobil to dôsledne. I ja priznávam, že na viacerých miestach mi bolo pôvodné Kráľovo znenie milšie ako dnešný normalizovaný tvar. Ide tu najmä o miesta v básňach folklórneho charakteru. Tu sa nárečový tvar Kráľov môže pripustiť, ba sa i žiada. Kde teda sa vyskytne v našom vydaní odchýlka od dnešnej normy, bude to na zdôraznenie folklórnosti básne, alebo pre poetičnosť ako „*licentia poetica*“, alebo pre eufóniu verša. Takýchto miest však bude veľmi málo. Pre metrum bolo treba niekde ponechať i typický genitív femin. na *-ou*, ale len niekde, lebo i tak je zriedkavý; bolo treba častejšie ponechať inf. na *-ti* zase pre metrum a rým. Tento infinitív si bránil sám Janko Kráľ. Akokoľvek som sa snažil dôsledne normalizovať, nebolo možné z uvedených dôvodov neponechať niektoré odchýlky od dnešnej gramatickej a pravopisnej normy. Milovníci poézie Janka Kráľa budú však jednako dotknutí tým, že nevidia prepis, bližší básnikovej fonetike. Je iste sila v poézii Janka Kráľa, keď prerastá i dnešné požiadavky spisovnej výslovnosti. Treba však pamätať na to, že príslušníci západných a východných nárečí nevnímajú liptovskú výslovnosť ako poetickú a že nemajú pre ňu „*ucho*“, ako sa hovorí. Konečne, Vlčkovo vydanie prvé i druhé svojím temer dôsledným prepisom do dnešnej normy (okrem zmien, zavedených Pravidlami slov. pravopisu z roku 1940) ustálilo už dostatočne zvyk vnímať poéziu Janka Kráľa i bez jeho tvarových a zvukových zvláštností, takže zotrvávanie pri nich by pôsobilo ako exkluzívnosť. Vlčkove prepisy, pokiaľ niet v nich podstatných nezhôd s originálom, sú základom i tohto vydania. Väčšia čiastka tohto súboru je však prepisovaná priamo z rukopisov a z toho značná časť nebola v prepise dosiaľ vôbec uverejnená. Mečiar i Brtáň odtláčali verne, diplomaticky, takže sú pre nás len pomôckou pre kontrolu čítania rukopisu. Sú miesta, ktoré som čítal odlišne ako Mečiar.

Varianty sú problémom tohto vydania. Janko Kráľ má totiž varianty celých básní, ktoré sú hodnotou rovnaké (*Hlásnik národa*, *Kvet*, *Husár*, *Pán v trní*, *Rodina slovenská* a i.). Niektoré z týchto variantov uvádzam v súbore, a nie v poznámkach, lebo ide o rovnocennú tvorbu, o variácie na túže tému. Keď Kráľ už nemal u seba rukopisy zo 40. rokov, vyhovárал sa redaktorovi, že odpisuje „*spamäti*“ svoje básne. Tak vznikli niektoré varianty a niektoré zas tým, že Janko Kráľ menil vždy text, keď prepisoval z konceptu. Pokiaľ ide o časti básní, odlišné v niekoľkých redakciách, uvádzam v súbore časť geneticky neskoršiu. Prakticky to značí, že dávam prednosť textu *Ps* pred pôvodným konceptom v *R*, lebo *Ps* obsahuje autorom poskytnutý text. Naproti tomu dávam prednosť rukopisu Kráľovmu pred textom zo Sokola a Orla rokov 60. a 70, keďže vieme, že redaktori svojvoľne menili básnikov text. Rozdiely v jednotlivých textoch budú v poznámkach.

Rozdelenie diela v tomto prvom súbornom vydaní spravovalo sa zreteľom chronologickým, prakticky tým postupom, aký je v rukopisoch. Dôsledne však tento postup nebolo možné dodržať, lebo určitého dáta na deň a rok v rukopisoch nenachádzame, okrem niektorých

výnimiek. A nie celá rukopisná pozostalosť je rozdelená do číslovaných zošitov. Okrem toho druhová a tematická rozmanitosť jeho tvorby žiadala prizerať i k deleniu podľa druhov. Preto so zreteľom chronologickým spájame zreteľ druhový a tematický. V podstate som zachoval rozdelenie, ako som ho načrtol vo svojej knihe, spomenutej vyššie. Toto rozdelenie líši sa radikálne od rozdelenia vo Vlčkových vydaniach. Vlček rozdelil neúplné dielo Janka Kráľa na 1. balady a povesti, 2. osobnú lyriku a 3. na príhľasy k národu, ako i „varianty alebo ukážky toho, čo v celosti nehodilo sa“. Chronologicky postupujúc, rozdelil som osobnú lyriku Kráľovu na tri obdobia, ktoré sa svojou časovou tematikou od seba jasne líšia a črtajú vývinovú líniu básnika na úzadí udalostí jeho doby. S výnimkou niekoľkých básní dielo Janka Kráľa vzniklo v rokoch 1843—1849, teda v rozpätí šiestich rokov. Preto má jednotný slohový charakter. Časový zreteľ by nebol natoľko významný, keby nebolo rušných udalostí, z hľadiska národného vývinu veľmi dôležitých, ako bolo uvedenie strednej slovenčiny do funkcie spisovného jazyka, odstránenie L. Štúra z katedry, manifestačný odchod protestujúcich študentov do Levoče, odchod Kráľov do Pešti, jeho cesty po Dolnej zemi, revolúcia r. 1848, jeho uväznenie atď. Tieto udalosti rozhraničujú celkom prirodzene jeho tvorbu i časovo. V tomto vydaní má sa teda zračiť nielen jeho ideový a básnický vývin, ale i jeho osobné osudy, jeho život omnoho výraznejšie ako v doterajších pokusoch o vydanie jeho diela. Jeho tvorba nebude mať odteraz hmlistý, od skutočnosti odpútaný charakter, ale bude úzko súvisieť s realitou jeho čias.

Úvod k poznámkovej časti II. vydania z r. 1959

Prešlo šesť rokov od prvého vydania Súborného diela Janka Kráľa. Za ten čas pribudli nové Kráľove rukopisy, ktoré v pozostalosti Jozefa Škultétyho našiel archivár Matice slovenskej doc. dr. A. Baník. Tak prišiel na svetlo čistopis básne „Duma slovenská na pamiatku sjazdu Sväto-Martinského“, odpísaný priamo z rukopisu Janka Kráľa, ďalej rukopis básne Génius Slovanstva ako slovenské prepracovanie jeho českej prvotiny. (Vid' o tom môj článok „Dva novonájdené rukopisy Janka Kráľa“ v Literárno-historickom zborníku, roč. X. č. 1—2, 1953.) Druhú časť nájdených rukopisov tvoria štyri zošity, ktoré vyplňujú medzeru v číslovaných zošitoch pozostalosti, a to zošity č. 38, 40, 41, 42. V prvom zošite nachádzame dokončenie Žatvy. Ostatné zošity nám prekvapujúcim spôsobom zjednocujú dve básne, a to Chorého kráľa a Rozprávku, pretože na prvú naväzujú a tvoria priamu súvislosť s druhou. (Vid' môj článok Novonájdené rukopisy J. Kráľa, Slovenská literatúra, roč. III. č. 4, 1956.) Vzniká tak jediná veľká skladba, ktorú tu označujeme ako Rozprávku o chorom kráľovi a zlatom vtáčikovi; bohužiaľ, i tak je nedokončená. Pre jej kompozičnú rozvláčnosť stratil asi sám básnik záujem na jej dokončení. Rukopisný zlomok „Už do kostola zvony vyzvávajú...“, obsahujúci 72 veršov som podľa súvislosti pripojil ako druhú časť ku Géniovi Slovanstva. Ďalej sa našiel zlomok básne Kedy už ty vydáš dušu Hospodinu? s dosiaľ neznámym pokračovaním a prvopis básne Pekelník, ale neúplný.

Do diela Janka Kráľa pojmám i pieseň Dunaju náš tichý, ktorú som našiel v rukopisnom spevníčku Jána Pravoslava Lešku z roku 1850, keďže sa uvádza vyslovene ako Kráľova. Ešte je stále nádej, že sa nájdu ďalšie rukopisy Janka Kráľa u nás, v Pešti alebo na Morave.

Druhé vydanie Súborného diela Janka Kráľa, teraz vychádzajúce, sa bude líšiť od prvého nielen rozsahom, ale i usporiadaním. Pri prvom vydaní sme chceli čo najviac uplatniť zreteľ na chronológiu, pri tomto vydaní kladieme hlavnú váhu na literárne druhy a na rozdelenie podľa súvislých celkov. Ale ani tak nezanedbávame chronológiu. Uplatňujeme ju totiž v lyrike, ktorú podávame ako prvú časť básnického diela, a to v celom jej rozsahu. Do lyriky zahrnujeme teraz viac básní ako v prvom vydaní. Sú to básne, ktoré majú jednak charakter osobnej spovede, jednak narážajú na určité situácie osobného života, na politické udalosti a

podávajú jeho vlastné úvahy a náhľady. Z nich vynikne teraz ešte viac jeho citový a myšlienkový vývin v rokoch 1843—1861 i spätosť jeho básní so životom a politickými udalosťami. V tomto zmysle sme vybrali z cyklu *Dráma sveta* obširnu osobnú spoveď *Dva orly* a reflexívne básne pod názvom *Zlomky* (teraz len *Duma*), ktoré sú pre výklad jeho lyriky vari najdôležitejšie. Súčasne sme vybrali z lyriky tie, ktoré majú vyslovene charakter ponášok na ľudovú pieseň a zaradili sme ich do osobitného celku.

Báseň *Zverbovaný* sme zaradili medzi balady, pretože má lyrickoepický charakter a baladické prvky, i keď bez baladického zakončenia. Do lyriky sme nepojali básne *Jedna žiadosť* a *Kvety*, keďže prezradzujú ešte nedostatky prvotín, a zaradili sme ich do prvotín, pripojených na koniec súboru. Oddiel Lyrika sa tak začína básňou *Pieseň bez mena*, ktorá i svojim obsahom i preto, že bola medzi jeho prvými uverejnenými básňami, najlepšie zodpovedá charakteru úvodnej básne. Lyrika ako celok vystihuje takto už všetky podstatné znaky osobnosti Janka Kráľa, rozmanitosť jeho slohu a verša i bohatstvo jeho básnických obrazov.

Za lyrikou sme zaradili jeho ponášky na ľudovú pieseň a po nich balady. V týchto dvoch častiach sa najlepšie odráža ľudový základ jeho poézie i vývin od ľudovej piesne k zložitejším formám baladickým. Nasledujú jeho tri romantické poviedky, ktoré sú ďalším stupňom v tomto vývine. Osobitné miesto si vynucuje legenda „Kristus“ a *Rozprávka o chorom kráľovi a zlatom vtáčikovi*. Sú to celkom vyhranené druhy a rozprávka si to vyžaduje i svojim nezvyčajne veľkým rozsahom. Výlomky z *Jánošika* otvárajú tú časť jeho skladieb, v ktorej sa najsilnejšie odráža jeho kritický postoj k sociálnej skutočnosti i jeho vidiny budúcnosti. Túto časť tvoria rukopisy, nájdené v jeho pozostalosti a v *Přerovskom* sborníku, publikované väčšinou po prvý raz len v posledných dvadsiatich rokoch a v I. vydaní *Súborného diela*. V tomto vydaní cyklus *Dráma sveta* má iné usporiadanie básní, lepšie zodpovedajúce kompozičnému postupu. Kľúč k novému usporiadaniu podala priama súvislosť scény *Na rumoch vekov* s básňami *Vyslobodenie* a *Strom nesmrteľnosti*, teraz len odhalená. Je zrejmé, že prvé verše *Vyslobodenia*: „Žili ste, kolosy sveta“ sa vzťahujú na *Caesara* a *Napoleona* zo scény *Na rumoch vekov* a tak dialógy na *Rumoch vekov* sa museli zaradiť na to miesto pôvodného rukopisu, za ktorým nasledoval text *Vyslobodenia*. Tým sa však riešila aj otázka zaradenia iných básní z *Přerovského* sborníka do pôvodného rukopisu, a to na to miesto, kde chýbajú zošity 10, 11, 12, 13, 14, teda pred *Vojnu*. I to je zaradenie len približne pevné, lebo poradie zošitov neurčovalo definitívne miesto básní v kompozícii, čo ani pri básnikovej improvizáčnej metóde nebolo možné; on sám rozličnými značkami na okraj textu určoval dodatočne súvislosť. Ale i pri tejto metóde sa predsa len rozvíjala základná myšlienka: podať obraz sveta skazeného, sveta bez bratstva a slobody, sveta opantaného zlými mocnosťami, podať alegorický boj s *Luciferom* v scéne *Vojna*, podať svoju kritiku maloverných a znesvärených *Slovanov*, *Európy* a *Slovanstva* osobitne, aby napokon prorokoval príchod veľkého prevratu a vystúpenie *Slovanstva* s novým princípom slobody a mierového súžitia národov. Táto vedúca idea kompozície je jasná a je v značnej miere inšpirovaná prednáškami *L. Štúra* a ešte viac súkromnými rozhovormi s ním.

Do cyklu *Dráma sveta* by patrili — ako ukazuje poradie v zošitoch — i výjavy z ľudového života, podané dramatinou prózou. Sú však tak výrazné a ucelené, najmä po doplnení, že si vynucujú osobitné miesto.

Básnické dielo Janka Kráľa uzavierame jeho prvotinami, písanými ešte po česky a prvými pokusmi v štúrovskej slovenčine.

Po doplnení novonájdеныmi rukopismi a v novom usporiadaní toto druhé vydanie *Súborného*

básnického diela Janka Kráľa splňuje vo vyššej miere požiadavky kritického čitateľského vydania ako vydanie prvé.

Poznámky k dielu *Dráma sveta*

Pod týmto názvom uvádzam rozsiahly cyklus básní Janka Kráľa po druhý raz tu vydaný v celku tak, ako ho nachádzame v pozostalom rukopise a v odpisoch v Přerovskom zborníku. Podrobný výklad o jeho vzniku, o jeho vnútornej súvislosti som podal v knihe o J. K. už citovanej a v knihe „Janko Král“ (Bratislava, vyd. Slovenský spisovateľ, 1957, strán 204). Ústredná idea tohto cyklu, spájajúca jednotlivé básne, sa dá stručne naznačiť takto: Svet je v porobe, mocnosti zla v ňom víťazia. Ľudia žijú v trápení, strachu, nevedomosti a hriechu. Páni — ako draci — vládnu násilím a klamom. Niet v svete lásky a slobody. Kresťanská cirkev podľahla cisárom, vojakom a zberbe. Práve náboženstvo lásky sa udržalo len u nemnohých, a to najbiednejších. Diabol sa zmocnil sveta a rozpútal vojnu i proti nebu, aby zvíťazil i nad tými, čo ešte veria vo vládu dobra a spravodlivosti. Nezvítazil, ale ani neprehral. Svet očakáva spasenie, ale najviac ho očakáva slovenský národ. Prichádza slovenský génus a zvestuje príchod nového veku. Hlása nové učenie a začína ho uskutočňovať medzi Slovanmi, ktorým je určené nastoliť vek bratstva, pokoja a spravodlivosti. — Cyklus sa vzhľadom k základnej idei jasne delí na dve časti: v prvej sú obrazy utrpenia a zla vo svete, prejavy nespokojnosti a zúfalstva, triumf diabolstva — v druhej sú reči, výzvy a prorocká, majúce prebudiť slovanské národy k novému životu a pripraviť ich k dejinnej úlohe. Cyklus sa väčšinou skladá z dialógov a monológov, z dramatických výjavov a videní ako i z niekoľkých lyrických vložíek. Týmto kompozičným rámcom sa dostávajú do nového svetla mnohé básne, uverejnené jednotlivo pred vydaním Súborného diela z roku 1952.

Rukopis tohto cyklu je v číslovaných zošitoch od č. 1 do č. 53. V prvom vydaní Súborného diela chýbalo z nich viac ako štvrtina. Keďže niekto niektoré zošity vybral z R a nevrátil ich. V pozostalosti J. Škultétyho sa našli zošity 38, 40, 41 a 42. Takže teraz ešte chýbajú zošity: 10, 11, 12 (čiastočne) 13, 14, 20, 39, 43, 44, 45, 47 (čiastočne), 49, 50. Z týchto chýbajúcich zošitov máme zachované niektoré texty v odpisoch v Ps, ktoré môžeme so všetkou pravdepodobnosťou zaradiť do cyklu, hoci v poradí nie je istota. Do drámy sveta pojímame z číslovaných zošitov len tie, ktoré zodpovedajú základnej téme. Výber je však skôr užší ako širší.

Názov *Dráma sveta* nie je v rukopise ako názov cyklu, ale ako výraz z básne *Dva orli* (Ps, str. 108), ktorým básnik naráža na svoju tvorbu. („Nehovoril by žiaden ti povesti, ani nespieval svojho sveta drámu.“) V tomto verši charakterizoval J. K. svoju tvorbu ako „povesti“ a „drámu“. Keďže nebolo určitého názvu pre celý cyklus, nazval som ho *Drámou sveta*.

Cyklus vznikol v rokoch 1844 — 5. Jeho autentičnosť potvrdzuje to, že sú v ňom básne, ktoré básnik vybral z celku a uverejnil, alebo dal odpísať pre Ps.

Tu pripojujeme k jednotlivým básňam (úryvkom) komentár, z ktorého má byť zrejmé: 1. miesto básne (úryvku) v R, v Ps alebo inde, 2. prípadné publikovanie, 3. odchýlky iných redakcií oproti R, 4. varianty.

Vzhľadom na rozsiahlosť celého cyklu a kvôli prehľadnosti rozdeľujem ho na päť častí: 1. Minulosť a prítomnosť, 2. Svet na mukách, 3. Vojna, 4. Svet v očakávaní nového veku, 5. Údel Slovanstva vo svete. Toto rozdelenie odpovedá ideove a tematicky obsahu. Názvy častí sú len redakčnou pomôckou, v texte sa nenachádzajú. Obdoba názvu druhej časti je v básni

Záhradník, vo verši: „...ak’ na mukách je ten svet.“

Oproti prvému vydaniu Súborného diela zmenil som poradie niektorých básní a doplnil básňami či úryvkami z novonájdenej rukopisov. O tom bližšie v poznámkach k jednotlivým básňam.

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Často blúdím, táram sa cez celý boží deň,
hľadájuť kolenačky aspoň dáky kameň,
na ktorý by si oprel boľavú hlavičku
a zadriemal zmorený aspoň len trošičku.
Ale čo je nemožnô, to ani nehľadaj,
pokoja mať nemôžeš, všetko kričí: hybaj!
Odzadu plameň čierny ako rieka tečie,
spredú ma dač nasilu temer t'ahá, vlečie.
A ja na zemi ležím, ani palcom kývať
nevládzem, a musím sa na to všetko dívať.
Vtedy — v tak biednom stave moja duša letí
do tých krajov posvätných, tej mojej pamäti,
a ľahne si pod dáku tam starú svrčinu,
a zaspí ak' v oleji aspoň za hodinu.

Či neznáte tie kraje, kde v tichej dolinke
po lúčičkách pastierik blúdi s ovčičkami,
tými, z ktorých sám pije, pojí ich vodami
a medzi nimi žije ak' otec v rodinke,
každičku zná menovať, každičku zastáva,
medzi nimi vyrástol, medzi nimi spáva?
Či neznáte tie kraje, tie radostné kraje,
kde dobrí, bystrí chlapičky bučky preskakujú,
v hájičku pod svrčinou kladú si ohniček,
kúria si pomaličky, nôti im Janiček,
za pesničkou každičkou jednu zagajdujú:
či neznáte tie kraje, tie radostné kraje?
Piesne nemej tam nielo — veselí sú chlapi,
hneď od zeme zaskočia, hneď lámu kolesá,
hneď valašky pochytiť — zdupnú ako capy,
a hybaj, idú sa ti najesť dade mäsa!
Všetci letia na košiar ako dáke vrany:
„Rež, bača, sto hrmených, tie masné barany!“
Trebárs ich je päťdesiat, ako jeden žijú,
má jeden groš lebo dva, to všetci prepajú.
Všetci sú za jedného, hocaj v akom križi,
aknáhle len jednému dáky čert ublíži,
každý skočí — na seba cedilo zahodí,

¹Prvý raz v Nitre 1844, str. 36—46, Ps, str. 1—10, V-1, V-2. V-1 premenil na viacerých miestach slovosled. Uvádzam najprv text V-1, potom text v Nitre: *v tom tak milom kraji — v tak milom tom kraji; dobre doňho duše že — dobreže doňho duše; k srdcu vždy — vždy k srdcu; veľmi je — je veľmi; dnes a či zajtra — dneská či zajtrá; Otec ako koňa ho — Otec ho jako koňa; s plačom napomína ho — s plačom ho napomína; Janik ani tomu ver' — Ver' Janik ani tomu; často s koňmi keď idú — často keď s koňmi idú; že by slúžiť neišiel — že by neišol slúžiť; ale on — on ale; poľom sa — sa poľom; tak zdajú sa — tak sa zdajú; panna tá — tá panna; v to sa vezme — sa v tom vezme; či už — či to; O tom prisahať ti — O tom ti prisahať; palcom kývala — kývala palcom; vrava sa — sa vrava; u bohatých sa žije — sa u bohatých žije; do vzbúrenej sa — sa do vzbúrenej. — Zmenil však i niektoré výrazy: Zo zadku na od zadku, jedného na jedného, jednému na jednomu, národnú pesničku na aspoň len pesničku, krevia na krovie, tie psy na tí psi, štekajú na brechajú, tanec držia na tanec majú, sneh na sňah. — Z týchto opráv ponechávam len dve: odzadu a krovie, inak prepisujem podľa Nítry.*

dva nože cifrované do opaska vhodí,
 mrie za brata, vezmúc si valašôčku svoju:
 za takých dobrých chlapcov dal by dušu svoju!
 Či znáte ten tichý kraj, kde večer mamičku
 deti prosia o jednu národnú pesničku,
 lebo o dáku hádku a o dáku povest';
 že nebudú radšej, vraj, na ráno pýtať jest',
 že nebudú záškodné, nebudú šantovať',
 že budú mamičku napotom počúvať',
 aby len povedala — deti, chlapci všetci,
 na múrik vyskákajú tam okolo peci,
 mamička medzi nimi pradúc im rozpráva;
 a aby boli dobré, naučenia dáva:
 že jestli im dač' káže, hneď urobiť majú,
 vraj: bobo a vlkolak zlé deti lapajú! —
 V tom kraji tak detinskom, v tak milom tom kraji,
 že už hádam nebude lepšie ani v raji,
 v tom kraji tam pri Váhu, kde milá rovinka,
 býva v jednom domčeku úprimná rodinka.
 Dobrý mužík s ženičkou vo večnom pokoji,
 žijú ak' dve halúžky v háji obidvoji,
 vietor keď ich pokníše, ale ich nezláme —
 takéto my manželstvá mešťania neznáme.
 Majú syna jedného, v ňom všetko skladajú,
 dobreže doňho duše svoje nevlievajú;
 to, čo sami nemajú, by mu vďačne dali,
 dobreže ho na rukách nenosia od maly.
 Nedbali by, čo by bol vždy len chlapček malý,
 by takého znachora vždy k srdcu tiskali.
 Synček je veľmi divný, nikdy nie veselý,
 hrdý, ukrutný, divý, hockde taíst' smelý;
 nikoho si neváži, nikomu nedvojí,
 v ľud'och lásky nehľadá, hnevu sa nebojí;
 ľudia ho nenávidia, on sa chce vypomstíť,
 jemu všetko jedno je: dneska či zajtra hniť.
 Otec ho ako koňa mláti od malička,
 s plačom ho napomína biednučka mamička;
 ale čo sám archanjel prvší z neba stúpi,
 ver Janík ani tomu na krok neustúpi.
 Kamarátstva netrpí, na sebe prestáva,
 samotný na nábreží on Váhu sedáva:
 často keď s koňmi idú za rána bieleho,
 ešte ho tam vídajú, chudáka, smutného.

Vstúpenie je — zvonov hlas na veriacich volá,
 hrnú sa ako včely z dedín do kostola;
 starí, mladí pred Božou Matičkou kľakajú,
 a pátričky, vzdychajúc k Bohu, preberajú.
 Kto by bol taký planý v tú svätú hodinu,
 že by neišiel slúžiť svätým, Hospodinu!

Sám Janík tam na Váhu chodí zarmútený,
ani v nedeľných hábach nie je oblečený,
v čiernom dlhom kepení ako havran dáky
po chodníčkoch, priekopách stúpa haky-baky.
Tmí sa. Pomedzi tŕne nad Váhom na skalu
vyjde, obzrie sa — dobre nezájde od žiaľu,
zaplače — ale ticho v bôľnej duši jeho —
a padne na čiernu zem od žiaľu veľkého.
Zmrklo sa. Prišiel domov, sadol si k večeri,
nepovedal slovíčka tej svojej materi,
nedal sestričkám slova, ani strýčikovi,
ba ani šedivému svojmu tatuškovi.
Od stola chudobného všetci povstávali,
Bohu všemohúcemu všetci d'akovali,
on ale strhol klobúk, nevŕavel nikomu,
dverami zahrmotil a odišiel z domu.
Boh zná, kde ísť zamýšľa! Popod vrby ide,
až tam v poli samotný ku priekope príde;
priekopu tú preskočí, vôkol sa obzerá,
a zas ďalej širokým sa poľom poberá.
Po horách, po dolinách rozišli sa mraky,
zastrelí tiché háje temnými hábami,
zmizli lúčky zelené medzi dolinami,
len vrchy tak sa zdajú ak' dáke zázraky,
ako dáki kriedlastí, čiernoperí vtáci,
ako dáki obrovia na stráži stojaci.
Mesiačka niet na nebi — beda je s hviezdami —
kto zná, dokiaľ tam budú za tými chmárkami! —
Pole ak' jedna čierna šatka pamuková,
ktorú nosí za mužom osirelá vdova,
do ktorej si tvár kryje od žiaľu veľkého,
a nocou plakať chodí ku hrobu milého:
mesiac na ňu nesvieti, slniečko nehreje,
a nemá viac na svete krem jednej nádeje.
Janík potichu kráča bez cesty, chodníka,
po jamách, po dolinkách, pomedzi suhlinu,
sto ráz potkne sa na peň, na dáku skalinu,
padne, chudák, zas vstane a ďalej pomyká,
sto ráz mu hustô krovie zastavuje nohu:
Buď ako buď, len pôjdem, poručeno Bohu.

Čo tie psy tak okolo košiara štekajú?
Prečo tie ovce tak sa v košiari zdúrajú?
Či planého človeka, či vlka zvetrili,
že sa tak z ležoviska ak' vietor zdurili?
Čo tie psy za košiarom tak behajúc vyjú
a chvosty medzi nohy gundžovité kryjú?
Čo tie ovce tak čudne ak' deti zbl'áčali,
striasli sa a do hŕby utekať začali?
Čo tie psy vyť prestali, a ako k otcovým,

trasúc sa strachom, k nohám tisnú sa bačovým?

Na doline v širom poli,
na tej tichej vodičke,
povedajú starí ľudia
o zakliatej paničke.

A vraj práve na Vstúpenie,
keď odíde preč stríg zhon,
a keď tanec držia čerti,
tá panna vychádza von.

Ktorý šuhaj sa v to vezme
šaty naopak si vziať
a doprostred Váhu skočiť,
že ju môže hneď odkliať.

A ten potom čokoľvek chce,
či to striebra, či zlata,
to mu všetko hneď vyplatí
tá panna už odkliata.

Vídajú ju o polnoci
koniari a voliari
a tí, ktorí nocou blúďa,
hajčovia a poštári.

O tom ti prisahať budú,
ak' v šatách dlhých bielych,
na skale černistej plačúc,
kývala palcom na nich.

Hneď ako päšť, hneď ak' veža,
ak' k sebe ich volala,
a tí, hybaj! jarky, poľom
vraj že ich naháňala.

A čo viacej: už aj taká
sa vrava roztrúsila,
že aj do dediny chodí,
že vartáša dusila.

Preto taký po okolných
dedinách je veľký strach,
že by žiaden von neišiel,
čo by hneďky horel dach.

Všetci na pec posadajú,
čušiak ako myš v diere,
len si dačo šuchne v izbe,

kuk — či ich dač neberie.

Paholok, čo kone zdochnú,
čo ho gazda zabije —
ani na krok — a radšej sa
predkom v krčme opije.

A poštár, čo ho hneď zajtra
pán ako psa von pohne,
a nemá sa kde utúliť,
ani sa len nepohne.

Lebo hocaj i najlepšie
sa u bohatých žije,
hej, ale na hriešnu dušu,
ver aj strach nedobry je! —

Jedenásť bilo — tri štvrté sú preč,
dvanásť sa blíži pomaly:
voda sa búcha ako o múry
do brehov pustých, na skaly.

Na vodách temných kláty tak hádže
ako na ceste vietor prach,
voda ak' mlieko, ak' sneh keď sype
kúrňava po šírých poliach.

Voda sa búri, vetrisko skučí —
a na poli zem dudneje,
mesiac preletí mračná ak' hory,
na vody búrne sa smeje.

Peny sa iskria v svetle mesiaca,
z pien lecikedy dač kukne,
zahviždiac strašný na vrbach vietor
peny ako prach rozfúkne.

Na vode šírej dač tak ak' klepec
krútiac sa, mechriac sa pláva:
ľal'a, veď je to ak' koničatko —
veď je to človečia hlava!

Tvár voda myje, vlnka oblieva,
a vlasy dlhé skrývajú,
ktoré tak ako husacô peria,
keď je víchrica, lietajú.

Bože! Prebože! Kto to zahynul?
Či ten, ktorého svet už viac
netešil a chcel strašne dokončiť,

do vody šírej sa hodiac?

Či dáky pltník, ustatý celkom,
zašiel s búrnymi vlnami?
Ale nie — kukni, veď sa to hýbe,
veď sa rozháňa rukami!

Pomedzi vlasy jej kamsi-tamsi
oči dve sivé strihajú —
čo je to za chvost tam na tom konci?
vari ho ryby drmajú!

Eľa, veď je to len po pás človek,
odpoly ryba chlpatá —
na hriešnu dušu, ak sa nemýlim:
je to tá panna zakliata.

Dvanásta bije v diaľke hodina,
mesiac na vodu zasvietil,
naprostred Váhu na čiernej skale,
pannu zakliatu osvietil.

Taká ak' stena v zväťanom zámku,
oči ak' okná sa zdajú,
z ktorých ak' hviezdy slzy blyštiace
do vody temnej fřkajú.

Tam zapadajú tie svetlá božie —
junák za nimi omdlieva,
ale nádeja omdlenú dušu
rosou života polieva.

Junák na holé kľakne kolená,
zaspieva Bohu pesničku —
krížom sa žehná, na nebo pozrie
a bozká čiernu zemičku.

Ešte sa krížom tri ráz' prežehná,
pobozká krížik, pátričky —
vtom „Amen“ povie a z brehov hodí
sa do vzbúrenej vodičky.

Člup — voda berie, pred sebou hnie,
mladého Janka zakryje,
a do samého bieleho rána
vlnami hučí a vyje.

Za slnka pastierik ide dolinôčkou,
ide dolinôčkou s trúchlou novinôčkou.
Naprostred dediny žalostne zatrúbil

a ľudí k žalosti z pekných snov pobudil.
„...Čo ti je tej trúbe, jaj, pre Hospodina?“
Nastala, nastala nešťastná hodina.
Na poli širokom u Váhu bystrého
videl som sokola na zemi zbitého.
Opustil hlavičku a vystrel nožičky —
a to taký ešte malý, maličičký!
Videl som sokola, videl som zbitého:
videl som Janička na Váhu mŕtveho.
Išiel Janík, išiel paničku odklíňať —
ale nemal šťastia, musel tam zakapať.
Do vodičky skočil, múď si neprevrátil —
Janík mladuštičský svoj život utratil.
Tam ho voda zniesla k háju zelenému,
by šumotu svrčín načúval tichému.
Hora, voda hučí, vetriček podúva —
Janík pod svrčinou na brehu načúva.